

Teli bőrönd, üres szív

Vietnám (részlet)*

Ki mit keres?

Nem értesz semmit. Nem tudnak angolul. Nevetnek valamin, de te nem tudod, min. Abbahagyják, nem tudod, miért. Nem szólalhatsz meg hangosan, mert besorolnak az élősködő nyugati alja népek közé, gondolod, akik olcsó áruért, olcsó ebédékért és maradandó egzotikus élményekért jöttek. És hazamennek fénylő arccal, jó cuccokban, decemberben leburnulva, s azzal kérkednek, hogy ebből a vietnámi lélekből ők is hazahoztak valamit, s nem utolsósorban látták azokat az UNESCO által szentesített helyeket, amelyek egyedülállóak a világon, s aki látja, persze az is átéli, a saját egyedülállóságát. Nem, nem beszélsz hangosan, mert azt hiszed, így nem fognak besorolni. Holott dehogynem. Így is besorolnak, csak nem mutatják, gondolod, és nem vetsz számot azzal, hogy valójában te nem akarsz a saját fajtáddal közösséget vállalni, a nyugatról idevetődött vándorokkal. Ez nem a helyi lakosság véleménye, hanem a tiéd, s épp a te hozzáállással nem ért itt senki egyet, a tiéddel, aki vékonypénzű turista vagy. A helyiek pont a hangoskodó nagypénzűeket várják, csak jöjjenek, vásároljanak, egyenek, utazzanak, lepjék el, mint a sáskák, a természeti és kulturális látványosságokat, és fajlagosan a lehető legtöbb pénzt hagyják ott.

48

Nem értesz semmit, ahogyan a többi idevetődött nyugati sem ért semmit. Mit keresek itt? Mit keresnek itt ezek a melegtől kitikkadt, szuszogó vándorok? Lődörögnek a nekik semmit nem jelentő múlt semmit nem jelentő relikviái között. Egy legendás király, persze a nevét egy percig sem tudják megjegyezni (Le Loi, 1428), bár megvédte a népet az ellenséggel szemben, egy teknős adta neki állítólag a csodakardot, amivel sikerült. De neked nem mond semmit ez a történet, hiszen addig sem tudsz eljutni, hogy megkülönböztess két ázsiait, mondjuk egy kínait meg egy vietnámit, hogyan is számíтана neked, hogy egy általad felismerhetetlen népet valaki megvédett egy másik, általad felismerhetetlen nép támadásától.

Kezedbe útikönyvvel próbálsz egy pagodát megtalálni Hanoiban, a Nyugati-tónál vagy bárhol másutt, a pagodában majd régi szentek szobraikat látod, senkiről sem tudod, kicsoda, az egyik talán Konfuciusz, a másik, aki meghonosította Vietnámban Konfuciusz tanításait, amely tanításokról persze semmit nem tudsz, valójában már a tízparancsolatból sem jut eszedbe minden parancsolat, miért is kéne tudnod, mit jegyeztek fel ennek a valahai mesternek a tanítványai két és fél ezer évvel ezelőtt.

* A második és a harmadik részt következő számainkban közöljük. – A szerk.

Élményvadászok

Miért jön ide, aki idejött, ebbe az ősoket mélyen tisztelő országba. Miért jönnek ide azok, akik már saját magukról sem tudják, kicsodák, hogy milyen anya szülte őket, milyen apa nemzette, kik az egész, a fél- és a mostohatestvéreik, és hányan vannak. Ezek a megbomlott vagy bomladozó azonossággal rendelkező emberek lélekszakadva loholnak az élmények után, hátha valahol megtalálják önmagukat. Tartalmas időtöltés, színház, koncert, külhoni utazások, amelyek közül kiemelt jelentőségű ez a keleti út. Nyakukba veszik Indokína országait, s olyan gazdagon térnek haza, legalábbis egy plusz bőrönddel biztos, amiben a megvásárolt olcsó áru van, ruhák és néhány régiség, többnyire hamisítvány, de ez csak haláluk után derül ki, amikor az örökösök beállítanak ezzel a tussal festett tekerccsel egy régiségkereskedőhöz. A kereskedő nagyot nevet, ez huszadik századi hamisítvány, semmi értéke, ráadásul sima filctollal van festve. Az örökösök végül megkérik ezt a kereskedőt, hogy hadd hagyják ott, pénzt nem is kérnek érte. Később persze a kereskedő mégis eredetiként adja tovább a műkincset, csillagászati áron, de arról már az örökösök nem tudnak.

Loholnak az élményvadászok az újabb és újabb trófea után. Olyan gazdagok, hogy hát tényleg lenne mit mesélni az otthon maradottaknak, ha nem éppen egy újabb tartalmas időtöltésen törnék a fejüket, amikor végre hazakernek. Ez még belefér az időbe, mutatnak a térkép egy eldugott zugára, s mikor menjen az ember, ha nem most, amikor épp anyagi viszonyaik vagy időbeli elfoglaltságaik lehetővé teszik, nem utolsósorban még egészségesek, szóval egy ilyen nagy utat is bírnak. A világ meg nem győzi eléjük tárni a kínálatot. Jaj, ájuldognak, hogy fog ez a sok minden beleférni. S ahogy kepesztenek élménytől élményig szakadatlan, abban a hitben, hogy megint megszereztek valamit, úgy vesztenek el mindent. Egy élet volt, és már hol van? Semmivé égett a feldolgozatlan, ám örökösen ömlő élmények máglyáján. Olaj a tűzre, smoke on the water, nézed a párálló vizet, mögötted morajlik a város, ajándékboltok, utazási irodák, kedvező áron kínálnak hétesodát.

49

Hanoi – Át az úton

Smoke on the city. A légszennyezés messze fölötté az egészségügyileg elfogadható értékeknek. Motorosokkal tömve az utca, autók vegyülnek közénk és néhány biciklis. Nincsenek szabályok, napokig észre sem veszem, hogy akadnak táblák, amelyeket persze senki nem vesz figyelembe, mégis működik minden, és nem hömpölyög a vér a főváros utcáin. Mindenki eszeveszetten dudál, szinte kibírhatatlan a hangzavar, de mégis kibírják, nemcsak a helyiek, hanem a külhoni hordák is. Olcsó és maradandó élmény fejében jöttek. Azt mondták az otthoni agitátorok, hogy ez az élmény még a kötvényvásárlásnál is fontosabb, jószerével többet ér, mert ezt nem fogja elsodorni egy világméretű pénzügyi válság. Ez akkor is ott lesz a fejükben, ha a tető már nincs a fejük fölött. Egy életre szól, sőt, megmarad örökre, holott nem, mert egy újabb különleges élmény elhalványítja, s csak idő kérdése, hogy végleg elveszen az élménybankok csődjében.

Ezért a veszteséért teszik kockára az életüket, hogy egy forgalmas utcán átjussanak a túloldalra, ahol minden határozatlanság tulajdonképpen lehetlenné teszi ezt a műveletet, a határozottság viszont azzal riaszt, hogy keresztülgázol rajtuk a Hanoi belvárosában hömpölygő forgalom. Nem érdekli őket, hogy hetekig fertőzik a tüdejüket, ez az élmény ára, hogy aztán később egy tüdőprobléma reaktualizálja az élményt, de már nem úgy, mint szépet, a fiatal vagy épp középkorú életük egy emlékezetes eseményét, hanem hogy minek kellett akkor oda elmenni. S hogy ez rettenetes, hogy soha nem lehet tudni, hogy milyen cselekedetnek milyen következménye van, s hogy épp annak, amitől a legjobbat várták, pont rossz, mondjuk végzetesen rossz. A tüdőben burjánzó daganat. Tüdőszinten újraéled Hanoi, apró légcatornák, feltoluló járművekkel, az óváros sikátorai, s az utcákra rálógó vezetékek. Végkiárusítás a lebenyekben.

De most még nem ez van. Ez majd csak történik, ha történik, de ki tudhatja, mi történik akkor, amikor még nem az történik. Most még az utca túloldalán nyújtogatják a nyakukat, forgatják a fejüket, átkelésre készülnek. Ellesik a helyi lakosok ügyességét, és átjutnak az úton. Célirányosan előre, határozott lépések, ha toporogsz, elcsapnak, bár ezt a motorosok sem akarják. Senki nem akarja a bajt, s ez megóvjá az életet, még a nyugati turistákét is, hogy aztán a tüdőproblémáikat majd otthon kezeljék. De most még nem ez van. Nem vetődik fel, hogy érdemes-e hosszú távra cipőt, táskát, dzsekit vásárolni, mert persze hogy érdemes. Csak néhány évvel később lesznek ezek a holmik terhesek az örökösöknek, hogy na, még ezt is ki kell dobni, vagy oda kéne adni valakinek, tulajdonképpen kettőn még a címke is rajta van.

Átjutottak, hiába átláthatatlan a rendszer, hiába nincs központi szabályozás, a város működik, mert van a kooperációnak egy természetes rendszere, ami központi akarat nélkül is működőképes. Hatmillió motorbicikli közlekedik így Hanoiban, és magyarországnyi lakosság. Miért nem hisz a mai nyugati ember az egyéni felelősségben, ami kialakít írott törvények és szabályok és rendeletek nélkül is egy konszenzuális rendszert és rendet. Miért monitorozza és irányítja minden cselekedetünket az állam, a hatóságok, a törvények, a rendszabályok. Miért tapogatják le minden lépésünket, miért van, hogy egy központi számítógép többet tud rólunk, mint mi magunk. Miért? Én is megyek azok nyomában, akik más turisták nyomában mennek, nyomomban a telefonomat követő központi figyelőrendszer. Turista vagyok, egy nyugati ember, aki keleten van, majd ilyen hirdetéseket kapok hónapokon át, mert keletiút-fogyasztónak néz a megfigyelőrendszer, kedvezményes utak Ázsiába. Átérttem.

Vajon kik?

Vajon kik jönnek ide? Magadat sem ismered, holott egy vagy közülük. De mégis tudni akarsz, kik ezek az utcákon lődörgő fehérek. Itt vannak a fiatal vadászok, akik kezükben olcsó dobozos sörrel (Hanoi beer), ha nővel jöttek, akkor spirituális reményekkel járják az utcákat. Jin-jang, nirvána, ilyesmi. Smells like teen spirit. De hamar kiderül, hogy csak olcsó sörhöz

jutnak, a spirituális reményekről lemondhatnak, ki a franc hallja ebben a zajban a lélek hangját. Már megint a nő járt rosszabbul, de végül televásárolja magát márkás holmikkal bagóért, és ő is kielégül. Hirtelen feltűnnek a „mit adjak neked érettségire” fiúk és lányok falkái. Mit szeretnél, Budapest, Sziget-bérlet vagy Vietnám? Ők csordában róják az utcákat, egymás iránt érdeklődnek, meg persze inni akarnak, esetleg lefeküdni valamelyik volt osztálytárrsal, észre sem veszik két hét alatt, hogy hol vannak. Tényleg lehetnek volna egy budapesti romkocsmában is, vagy Prágában, ők mindenütt stabilan ugyanahhoz az élményhez jutnak. Aztán itt a középkorú házaspárok, ha már gyerekük nem születhet, meg hát egy gyerek azért méregdrága, bár jól mutatna a nappaliban egy aranyos, nagy barna szemű szír árva. Szóval Vietnám a gyerekhez képest olcsó, és tényleg akkora nagy élmény. Meg most legalább a járdák hiánya és a veszélyes közlekedés miatt végre összebújnak, akár az utcán is, kitikkadt, izzadtságtól, portól és koromtól ragadós arcukat összedugják. Olyanok, mint régen. Szeretik egymást, bárki láthatja. Akik nem szeretik egymást, ilyet nem csinálnak. És itt a gyermeteg jó módúak, akik otthon azzal kérkednek, hogy a világ hetedhét sarkában jártak, sokszor még a gyerekeket is elvitték, mert hisznek a családban, csak épp a szívükbe vezető járat van benőve gazzal, göcsörtös fákkal. Tőlük nem sokban különböznek a bakancslistások. Az eztmégmegkellazéletben fajták. Tavaly megvolt a bűvárkodás az Adrián, most jöhet Vietnám. De hiába jönnek, nem változik semmi, nincs olyan lista, ami örömtelibbé tenné a halált. Aztán vannak, akik csak egyedül értelmezhetőek. Hogy mit keresnek itt, nem tudni, nincs oly jel rajtuk. Gondolják, itt összefutnak azzal a férfival, nővel, akit a szívük mélyén vagy még egy előző életükből mindig is ismertek, vagy ők azok, akik még a férjükkel tervezték az utat, de ez a férj nem sokkal az indulás előtt kiszállt a házasságból, vagy meghalt. Végül itt a fiú fiúval, lány lánnyal párok, akik úgy hiszik, ha kiteszik a lábukat az országból, senki nem néz rájuk gyanakvón, boldogan csókolóznak az idegen utcákon, s nem jut eszükbe, amikor egy határon kiléptek, egy másik határon be, s határon túlra valójában senki nem mehet.

Élményhajszolók mindahányan. Otthon erről mesélnek fűnek-fának, hogy mennyi élményben volt része a papának meg a mamának, papamama kicsi lányának és fiának. S még ki sem húlt a helyük a repülőgépen, már tervezik a következő utat Kínába, Tajvanra és Kambodzsába. Izland, na, az is marha menő, és nincs olyan messze. Élmények halmozódnak egymásra, csak ne maradjanak önmagukkal egy szobában. Félnek egyedül az üres napoktól, amikor a szíven belül tombol a lárma, s menekülnek inkább a folyamatos élmények birodalmába. S csak az utolsó órán veszik észre, hogy Jézusom, nem történt meg, csak eltelt az élet, holott amúgy mennyi minden történt, s míg az a mennyi minden történt, lassan minden év megéletlen elenyészett.

Mit látnak?

De ki merne rájuk követ vetni, amikor a tekintetedet rájuk veted. Ki tudná eldönteni, hogy mit látnak, amikor Vietnámot látják, és mit éreznek, amikor felkelnek, és rápillantanak erre az idegen tájra. És ki tudja, mit lát, aki a Viet-

námot nézőket látja, hogy a szeme mennyire van belefördülve önmagába. Mindenki, gondolod, héttoronyba van zárva, saját szemléletének fogdájába. Mindenki idegen, nem csak az, aki idegen, az is, akitől csak hajszál választ. Pedig egyek vagyunk az esendőségben, azok is, akik egymástól messzire állnak.

Ki az idegen?

Tovább, tovább, immáron Vietnámban gyártott göncökben. Itt olyan, hogy egy francia fiú megengedheti magának, hogy női nadrágban legyen, vagy szoknyában. Kit érdekel, a fehéreknek tetszik, nevetnek rajta, hogy vicces, a többi meg idegen, gondolja ez az idegen.

Az idegenséget feloldani tulajdonképpen csak úgy lehet, hogy az itt lakókat tartod idegennek, a magadfajtat meg itt lakónak, aki a pénzével létrehozza a turisztikai gyarmatosítást és leuralja a mások országát. Vagy van más módja az idegenség elkerülésének? Az ájtatos együttérzés, a terézanyaság, hogy jaj, de meg kéne menteni ezt a világot, meg milyen rossz, hogy vannak szegények, de odaadnám a használt ruháimat az afrikai feketéknek. Vagy a meghatódva ácsorgás a pagodák előtt, mekkora kultúra, kelet szelleme, ahol a faragott szoborszentek mellett ott az anyagi világ minden kelléke, gyümölcsök alapból, viszkik üvegszám, cigaretta, s néha megszobrozott autók, ha a valahai szent azt szerette, vagy a leszármazottak szeretnének egy olyanhoz a valahai mester segítségével hozzájutni. Idegen vagy, aki menekül a vakvilágba önmaga elől, mert már önmagában is idegen. L'Étranger.

52

Turisztikai gyarmatosítás

Te nem vagy olyan, aki a kifosztott és évszázadokig megalázott kelet megmentésére szövetkezett, te maradsz a turisztikai gyarmatosítás mellett, az jól áll neked, jól megy a ruhádhoz, mert van neked turistaviseleted, meg ott az elődök mintái, a régi gyarmatosítóké, akik pusztán a hatalmi státuszuk miatt meg voltak róla győződve, hogy a leuralt népek tulajdonképpen átmenetet képeznek az állatvilág és a fehérek között. Különbözik mindenkinek jó, hogy volt ez a gyarmati élet. A mai napig azokat a kormányépületeket használják Hanoiban, s persze épp kormányzásra, amiket a franciák építettek, azokat az utakat, azokat a vasútvonalakat. Turistalátványosság a házak között vezetett keskenyvágyányú észak–déli vasútvonal. A kupéból kezett lehet fogni a lakókkal, olyan szűk járaton halad. Dicsérhetjük a franciákat, akik mintegy száz évig uralták az országot, ahogyan dicsérhetjük Hitlert is, neki is mennyi mindent köszönhet a német úthálózat. Persze az amerikaiak is sokat segítettek a háborúval. Ha nem kínozzák meg ezt a népet, talán soha nem akar ekkorát alakítani a világban, talán soha nem akarja megmutatni a föld lakóinak, hogy mit tud. Talán, de kiben volna olyan könyörtelen szív, hogy az elődök szenvedését a mai lendületért, a viszonylagos jólétért elfogadja. Az elődökét, akik ott ólálkodnak minden vietnámi lakásban, mindenütt, de különösképpen a házioltárok közelében. „Gyöker nélkül nincsen fa, forrás nélkül nincs folyó, hogyan is lehetnék én, ha nem lett volna előttem egy ős apó”, olvasom egy középkori lakóház szobájában. Ez már múzeum, de egy házzal arrébb még valóság.

Leszármazottak

A háború emléke épp a feledés felé araszolt, amikor Amerika visszajött. Őli a pénzt a gazdaságba, és majd idővel kiveszi. Visszajöttek a valahai pilóták és dzsungelharcosok örökösei, mert az amerikaiaknak csak leszármazottaik vannak, nincsenek ősei. Akik ősök voltak azon a földön, azokat jól kiirtották, kifosztották, de hagyjuk a demagógiát, mondaná az amerikai, aki mellettem lépdel a nagybani piacon, de nem mondja, mert tud viselkedni, erre megtanították, nyilvános helyen afroamerikaiokról beszél, csak otthon mondja, hogy már megint azok a kurva négerék. A piac is egy látványosság, mondhatni, egy eleven műemlék, hogy a szemünk láttára boncolják az állatokat, s gondos rendbe rakják a hússzeleteket, ahogyan a zöldségeket is és a gyümölcsöket. Persze az ananászon kívül a többiről csak annyit tud az utazó, mint a pagodák szentjeiről, azok szentek, ezek meg gyümölcsök.

Kínai szál

A kínaiak nem idegenek, itt élnek, legalábbis azok még mindig itt élnek, akiket nem dobtak ki 1979 után az országból, a legutóbbi szomszédháborút követően. Itt élnek a régi hódítások óta, s titokban a saját birodalmuk részének tekintik ezt az országot. Állítólag vannak olyan kínai földrajz-könyvek, ahol nincs berajzolva Vietnám határa. A magukénak tekintik azt a helyet, ahol olyan nyílt szívvel gyűlölik őket, hogy akár egy magyar antiszemita is megirigyelhetné ezt a parttalan szidalmazást. És nincs olyan része a vietnámi lakosságnak, ahol mondjuk az általánosításokban rejlő leegyszerűsítés és igazságtalanság okán eltérnének a szokásos kínai-alázástól. Mocskos csalóknak tartják őket, akikkel üzletet kötni még kényszerből sem volna szabad. Kicsiben, nagyban azt játsszák, hogy függőségbe akarják hozni a másikat, első lépésként olyan kedvező ajánlatot tesznek, amit elutasítani nem lehet, s amikor belépsz ebbe az üzleti térbe, kiderül, hogy azon nyomban minden paraméter megváltozik, minden többbe kerül, de már nem menekülhetsz, hiszen befektettél, s nem akarsz veszni hagyni a befektetésedet. Így hát fizetsz, vagy ha nem, mint a hanoi metró esetében történt, akkor évekre befuccsol a vállalkozás. Ha azt mondd, nincs pénzem, azt mondják, nem baj, kedves üzleti partner, majd mi adunk, kisegítünk egy kis hitellel. Az áremelkedéssel ők generálják a pénzhiányt, s ők oldják meg hitellel, hogy ettől fogva még biztosabban diktálhassanak. Emelkedik az ár, növekszik a hitel, növekszik a befolyás. Az egész világot akarják, mondja az útitársam, minden a kezükben van, s a sárga veszedelméről beszél, amiről már mióta beszél mindenki a világon, Nostradamus is megírta, meg a Bibliában is benne van több helyen is, mert az nagyon vastag, szóval többször is belefért. Mindenki azt hiszi, mondja, legalábbis a nyugati világban, hogy a zsidók kezében van minden, holott épp nem, minden a kínaiak kezében van, még a zsidók is. Európában tanult, ott hallott a zsidókról.

Hogy tényleg hazugok és csalók, és önteltek, mint minden birodalmi állampolgár, ja és még koszosak is, nem tudom, de tény, Vietnám felől Kínát nem lehet szeretni. Amerikára, hiába itt még az emléke a valahai szenved-

désnek, Amerikára már nem kell haragudni, de Kína itt van. Ott toporog határon innen és határon túl. Azt mondják, a kommunista vezetés mögött ott a kínai tanácsadók. Ezért hiába kapitalizálódik a gazdaság, az ideológia nem változhat. Dúsgazdag mágnás lehetsz, de ha bírálod ezt a hatalmat, azonnal börtönbe kerülsz, emberi jogok ide vagy oda. Kína itt van, és jelen vannak a kínai emberek, akikről a vietnámi ember leegyszerűsítő véleményt formál, mert nem akar többé ezeknek az embereknek, ennek a gátlástalan birodalomnak az útvesztőjébe belekeveredni, s elveszíteni azt, ami a legfontosabb a vietnámiaknak, a hazájukat.

Eltűnő ország

Mire ez az írás megjelenik, már az az ország, amiről írok, végül is nem lesz. A világtőke nemzetiségtől független, mert a tőkének nincs nemzetisége a globális világban, ez a világtőke felzabálja a világot. Mindenütt ugyanazt teszi, érdekének megfelelően alakítja át a környezetet. Akár a tárgyi világról, akár a természetről van szó, akár az életmódról, netán az ember természetéről. A tőkének nincs kultúrája, helyesebben egy globális kultúra képviselője azért harcol, hogy mindenütt minden a számára lehető legkedvezőbb keretek között működjön, és minden az ő biztonságát szolgálja. Ha meg akar őrizni valamilyen kulturális hagyatékot, csak azért teszi, hogy hasznot húzzon belőle. Az is haszon, ha egy cégre mint az aranyos pandamacik megmentőjére tekintenek az emberek. A szimpátia vásárlót generál. S ha több a vásárló, fokozni lehet, sőt kell a termelést, és tovább lehet, sőt kell irtani a természetet, s fenntartani azt az igazságtalan világrendet, melynek következtében százmilliók nyomorognak és éheznek, miközben a nyugati ember a feleslegben és a felesleges fogyasztásban fulladozik.

54

Még jó, mondja egy vietnámi, hogy nem a kínai tulajdonosok szerzik meg a földet, amúgy csak bérbe, ötven évre, mert a föld a népé, nem elidegeníthető, ritka esetben kérvényezni lehet a százéves bérleti időt. Hogy nem kínaiak szerzik meg a földet, mondjuk, a hmongoktól Észak-Vietnámban, ettől az archaikus faluközösségekben élő törzstől. Még jó, hogy vietnámi tőkebefektetők állítják át a teraszos hegyoldalakra a rizstermelést a jobboldalozóbb zöldségtermelésre, s teszik szolgálókká a valahai szabadokat, ezeket a szegény hegylakókat, akiket sok száz éve senki nem tudott igába törni, se kínaiak, se franciák. Még jó, hogy a vietnámi pénz csinál belőlük bérrabszolgákat. Mert a tőke mindennél erősebb. A tőke felvásárolja a földeket, és jó bért fizet a szabadság elvesztéséért. S ha a földek nem nyújtanak majd elég lehetőséget a jólét miatt egyre szaporodó rabszolgagyerekeknek, majd ott lesz a hegyoldalakra, a természetvédelmi területek kellős közepére épülő lakóparkok munkakínálata. Recepciós, mosogató, szakács, takarító, s a rezervátumként működő lakónegyedbe fegyveres őrség is szükséges. Kell az ember, hogy zökkenőmentesen működjének az esőerdőket leuraló pihenőnegyedek, ahová nyugati turisták, főként gazdag nyugdíjasok jönnek majd, hogy kedvező áron egészséges környezetben tisztítsák a tüdejüket, meg persze a szívüket. De maradjunk inkább csak a tüdőnél.

Hamarosan

Hamarosan nem lesznek bódészerű házak, nem lesznek kis piszkos kifőzdék. Hamarosan nem kell félniük az európai és amerikai vándoroknak, hogy fosással indítják a vietnámi utakat. Hamarosan olyan szag lesz országszerre, mint abban a hanoi francia pékségben volt, ahol igyekvő vietnámiak késel-villával eszik a kroaszant, ezt látták az amerikai filmekben, igaz, ott nem kroaszant volt a tányéron. Hamarosan elveszíti Vietnám a szagát, azt a sajátos, kicsit égett-főtt ételszagot, ami robogók füstjével elkeverve alkotja például a Hanoi-airt. Hamarosan járdák lesznek ott, ahol most parkoló kismotorok és autók akadályozzák a közlekedést, s kényszerítik ki a gyalogosokat az életveszélyes út szélére. Hamarosan a közlekedés itt is központi szabályok szerint fog működni, ahogyan délen, mondjuk, Saigonban már működik.

Nem lesz akkora a légszennyezés, de az esőerdők sem lesznek akkorák, amikor majd egy jövőbeni turista Sapa város közelében egy valahai törzsi falut megnéz, ahol a régi törzsek beöltöztetett leszármazottai statisztaáron, napi 24 órában vagy épp váltásban eljátsszák a primitív népek életét. Ez milyen különleges, mondogatják a látogatók visszafelé baktatva a buszhoz, nem is gondoltuk volna, hogy így is lehet élni, ilyen körülmények között. Felszállnak, a buszvezető, mint egy betanított robot, robog velük egy kilátóhelyre, ahonnan látható az a hegyoldal, ahol a látványosság megőrzése céljából megtartották a rizstermesztést. Háttérben Indokína legmagasabb hegye, a Fansipan (3143 m), de oda nem érdemes felmenni, mondja az idegenvezető, mert ködbe veszik a csúcsa, s pont az nem látható, ami miatt érdemes ilyen magaslatra felmenni. Az amerikaiak morognak, hogy már megint elbánt velük valaki, azért ennyi pénzért igazán meg lehetne rendszabályozni azt az átkozott ködöt.

Skanzenek és rezervátumok épülnek, hogy megőrizzék a múlt emlékét, amely múlt elevenességéről már senki semmit nem tud, a világ többi része meg hullik a globális semmibe, a megbízható egyformaság mocsarába.

A haszontalan múlt

Vietnám nem a harmadik világ. Vietnám az ázsiai fejlődés motorja. Vietnám a jólét és a világvesztés határára ért. Gigantikus akaratok működnek, hogy családi birodalmak épüljenek ki. Olyan plusz erők szabadulnak fel, amely erőkre már régen nem emlékszik az európai ember, talán a háború után ilyen volt kiszabadítani Európát a romok alól. Reggeltől estig szorgalmasan dolgozó, vállalkozó kedvű emberek, akik egyelőre még nem robotokként működnek, hanem kedvből teszik, amit tesznek, kedvvel gyarapítják a családot, az országot. A múltból ez marad majd, ami hasznos, ez az akarat. Ami haszontalan, elpusztul, vagy feledésbe veszik.

De kell-e bármit is siratnunk? Ki akarná látni, mondjuk, az akkádokat, a hettitákat, az avarokat, a keltákat vagy a hunokat, a vandálokról már nem is beszélve? Miért is ülnénk le egy csendes tó partján vagy épp egy hangos tó partján Hanoiban, hogy siránkozzunk egy aktuális jelen elvesztéséért? Miért kéne azt gondolnunk, hogy a világ nem volt mindig haszonelvű a maga

aktuális szintjén. Számptalan haszonelvű gyártmányra utalhatnánk, például a frencsájzban épült velencei városokra, amelyekre ma úgy nézünk, mint egy romantikus és boldog múlt emlékeire. Holott nem. Ezek mind egy régebbi múlt helyébe jöttek, letarolták azt a régi múltat, s hoztak helyébe egyformaságot, csak még nem volt annak a korábbi múltnak, amúgy rossz és nehéz múltnak túlárázott jelentősége a jelenben. Miért ne hihetnénk abban, hogy az új keretek közé kerülő ember éppúgy megteremti a maga kultúráját, aminek révén mondjuk, mélyebben tud szeretni, figyelni a világra és a saját létére, vagy ha belső fejlődésre nem is számíthatunk, legalább jobb lakásuk lesz, s mondjuk, senki nem éhez, s teli hassal lehet az érzelmi üresség miatt: boldogtalan.

Benne vagy kívül

Néha úgy érzed, rajtad kívül zajlik az élet, bármi történik, mintha mindenben kívül volnál. Csinálsz, ahogyan csinálni kell. Szorgalmas apa vagy, igyekvő turista. De valójában nem tudod, a dolgokban hol is vagy te. Nem érted, miért nem vagy része annak az életnek, ami a tiéd. Miért szakadsz le a saját idődről? Miért irtószol a dolgokkal való azonosulástól, holott pontosan tudod, amíg nem válsz azonosrá a sorsoddal, amíg nem válsz azonosrá a belső és a rajtad kívüli világgal, addig csak létedben vergődő idegen maradsz? Talán annyira hozzászoktál, gondolsz, hogy mindent reflexíve vizsgálj, mert például író vagy, és tárgyyszerűen kezelsz élményt, érzelmet, mindenféle történetet. S az örökös kívülre helyezkedés amortizálta a bentlevés élményét, szétvagdalta az eseményekhez való kapcsolódás szálait. Persze nem biztos, hogy a kívül levés nem a valóság, s lehet, hogy a bentlevés az illúzió. Illúzió, hogy a szűkre szabott életidőnk fel tud oldódni a végtelen időben, hogy úgy szervesülünk a környezetünkbe, mintha rá volnánk vasalva a világra. Illúzió, hogy részesei, sőt alakítói vagyunk a sorsunknak, hisz a dolgok csak látszólag függenek tőlünk, a saját döntéseinktől. Saját döntésnek vélünk egy biológiai imperatívuszt, hogy gyerek. Holott csak végrehajtjuk azt, amit a természet és az erre épülő társadalmi közeg szabályrendszere megkövetel. Ha nem élnénk a saját döntés, a sorsunk feletti fennhatóság mákonyában, akkor is épp az történe velünk, ami valójában történt. Az életünk feletti felügyeletben való hit csak azt hozza, hogy mindazokat a kényszerűségeket, amiknek eleget kell tennünk, saját elhatározásként értelmezzük. Csak akkor borul a rendszer, amikor már a legelvetemültebb öncsalással sem lehet eltagadni, hogy nem, ezt a halált nem mi akartuk, még ha részesei vagyunk is a folyamatnak azzal, hogy élünk, s elhasználtuk a nekünk szánt időt, és ahogyan élünk, különböző mérgekkel még elő is segítettük a pusztulási folyamatot.

56

Telefon

Vietnámban vagy. Valaki azt kérdezi, nem hallod, telefonon beszéltek. Nem tudsz elszakadni, a virtuális láncok visszakötnek oda, ahonnet eljöttél, akkor is, ha szakadozik néha a vonal. Mit mondasz? Lelkes vagy, kérdezi, mert azért ez egy különleges hely. Igen különleges, mondasz, s te minden-

nap látsz magad előtt egy különlegességet, s hogy soha nem szoktál elégedetlenkedni, hogy mért ez vagy az történik veled, olyan vagy, mint az itteni népek, úgy gondolsz a létre, mint ajándékra, s nem úgy, mint neked járó jussra. Mert semmi nem jár. Akkor, örülsz, meg lelkes vagy, mondja lelkesen. Nem tudom, mondod, mert a lelkes turisták letörték a kedved, olyannak látod magad, mint aki nem tényleges átélés, hanem turistaúton akarja megközelíteni a világot, holott olyan világ valójában nincs. A turista a nincshe megy bele, ott tévelyeg hetekig, holott a valamit, sőt, a nagyon valamit akarja. De a valami ott maradt Kaliforniában, egy francia városban vagy épp Budapesten.

Hasznosság

Ebben a hasznosságra, az idő, az erő, a pénz optimalizálására épülő világban nehéz elképzelni, hogy a primitívnek tekintett törzsek (Vietnámban egyelőre még 54 van belőlük), s persze a kultúrnépek is a múltban, idejük és erejük jelentős részét értelmetlenné látszó rítusok kiötlésére és az arra való felkészülésre fordították. Bölényáldozat, az ősök megidézése, kapcsolatkeresés a szellemek világával. Míg ők szakrális kapcsolódásokat kerestek, s erre nem sajnálták az időt, nem idegenkedtek a közös akarattól, hogy mindent, ahogyan a vadászatot, közös akarattal csináljanak, addig a modern ember legfeljebb az anyaggal tud szimbiózisba kerülni. Anyag neki a gondolat, és anyag az élmény, mert sehol sincs jelen, semmihez nincs köze, amit átél. Museum of Ethnology, Hanoi. Páratlanul gazdag gyűjtemény, mondja egy idegenvezető. Megnézzük, mi, turisták, mert ebéd előtt még ez is része az élménynek. Egy férfi elektromos kerekesszéssel és kísérelővel, messzi földről jött, hogy lássa a pusztuló vagy már kipusztult törzsek szakrális épületeit, a szokásaikról készült filmeket. Hosszú utat tett meg, és nem kevés megpróbáltatáson esett át, hogy élőben lássa azt, ami már nem él. A valaha létező épületek és rítusok most üres szemléltetőeszközök. Órákat vagyok ott, minden filmet alaposan végignézek, szeretném megérezni a közösségek szellemi és lelki dinamikáját. De mit lehet ebből megértenem? Semmit. Vagy néha azt, hogy de jó, hogy mi már ennél azért mégiscsak fejlettebbek vagyunk. Vargyas Gáborra gondolok, aki hosszú időt együtt élt a brú törzsszel, feldolgozta a szokásaikat, a rítusaikat. Vietnámnak ajándékozta az ott készült képeket, amely képek egyedülálló emlékei ennek a közösségnek. Visszamentél hozzájuk, kérdeztem. Már nincs hová visszamenni, mondta. Olyan gyors a változás, hogy egy antropológus kutató simán megéli, hogy kihalt a kutatása tárgya.

Útinapló

Reggel. Ébredés. A szálloda jó minőségű. Medence is van. Egyedül úszol, míg meg nem jelenik a francia család. Gyorsan gyarmatosítják a vizet. Reggeli pho. Reggeli után városnézés, ha épp egy városban vagy: Hanoi, Sapa, Danang, Dalat, Hue, Hoi An. Saigon. Múzeumlátogatás, ha épp van ott múzeum: Museum of Ethnology, Cham Museum. Színház. A rizstermelők ezeréves színháza, az alapmeséket és legendákat feldolgozó, tradicionális

zenével kísért vízi bábszínház. Pagodák felkutatása, régi cham emlékek megnézése (My Son, Po Klong Garai), Cao Dai templom (Tay Ninh). A háború emlékhelyei: föld alatti főhadiszállás (Hanoi, Citadella), az Eiffel által tervezett Long Bien híd, amit az amerikaiak számtalanszor lebombáztak, de seperc alatt visszaépítették a vietnámiak, végül a helyi legendák szerint a Vietkong megunta, és az újraépített hídra amerikai hadifoglyokat terelt, na, most bombázzatok! Föld alatti alagútrendszer (Cu Chi, Saigon mellett). Természeti látványosságok, teraszos rizsföldek és esőerdők Északon, bambuszerdő Közép-Vietnámban, a Márványhegyek Danangban, háromnapos hajóút a Ha Long-öbölbe, két nap a Phong Nha-Ke Bang nemzeti parkban, sziklahegyek, barlangok, tavak, három nap a Mekong-deltában, megint csak hajóval, régi mesterségeket mutatnak be, rizstésztaakészítés, rizspálinkafőzés, vízesések (Tiger falls, Akroet falls, Dambri falls). Fürdés az óceánban (Nha Trang, Hoi An), napozóágy, narancsdzsúsz. Törzsi falvak felkeresése (lat falu Dalat mellett, Hmong települések Sapa mellett), kézművesfalvak, selyemszövők és fazekasok, ízelítő az ősi korok ma is működő technológiáiból. Ebéd ritkán szakítja ketté a napot, a reggeli kitart estig. Vacsora olyan helyen, ahol a helyiek is esznek. Kagylók, halak s más jó falat. Alvás az új helyen, vagy még a régin. Huében vagy már Hoi Anban.

Szerzőink könyvei

*valami félelmetes”
alapítani?”
ből tragédia”
becsaptuk”
nokok vagyunk”
n hülyék voltunk”
ig vannak”
lyet még nem láttunk”
vényei uralkodnak,
törvények”
ff, blöff”
ne elhervadt”*

FARKAS ZOLTÁN

**13
portré**

Egy gyűjtő
arckép-
csarnokából

HÁRS ISTVÁN
MESTER ÁKOS
ESTERHÁZY PÉTER
TARNÓI GIZELLA
KÁDÁR JÁNOS
MARJAI JÓZSEF
ANTAL LÁSZLÓ
LISKA TIBOR
KORNAI JÁNOS
SURÁNYI GYÖRGY
SIMOR ANDRÁS
MATOLCSY GYÖRGY
SÁRKÖZY TAMÁS

PAIR. KÖNYVTUDÓ

